

SEYİT RIZA MİLLETLER CEMİYETİ'YLE BİRLEŞİK KRALLIK'TAN YARDIM İSTEDİ Mİ?

DID SEYİT RIZA REQUEST HELP FROM ASSOCIATION OF NATIONS AND THE UNITED KINGDOM?

İBRAHİM BOZKURT

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

1937 yılında Tunceli'de meydana gelen isyanın merkezinde bulunan Seyit Rıza'nın Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Milletler Cemiyeti'ne mektup yazarak isyana destek aradığı, akademik olan ve olmayan birçok çalışmada söz konusu edilmiştir. Mektuplarda, özet olarak Türk devletinin Dersim'de sivilleri hedef aldığı, boğucu gaz da dâhil olmak üzere haksız bir savaş yürüttüğü; Kürt dilinin ve kültürünün yasaklandığı; Kürtlerin baskı altında tutulduğu, zorunlu göçe tabi tutulduğu ve katledildiği şikâyet edilerek uluslararası toplum müdahaleye davet edilmektedir. Bugüne değin bu iki mektup, akademik olan veya olmayan çok sayıda çalışmada konu edilse de kısa değinilerle geçiştirilmiş ve üzerinde detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Akademik çalışmalarda konu bir bütün olarak ele alınmadığı gibi konuyla ilgili yapılan akademi dışı çalışmalarda da ileri sürülen görüşler, sağlam kaynaklarla ve gerekçelerle tartışılmamıştır. Bu çalışmanın temel araştırma problemi Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Milletler Cemiyeti'ne gönderilen bu iki mektubun kim tarafından ve hangi amaçla yazıldığı tespit etmektir. Arşiv belgeleri, hatırat türü eserler ve konuyla ilgili yapılan güncel araştırmalar bu çalışmanın temel kaynaklarıdır. Makalede önce mektuplar ve içerikleriyle ilgili genel bilgi verilmiş, ardından bu mektuplarla ilgili tartışmalar özetlenmiştir. Nihayet metnin şekil ve içerik analizleri yapılarak, arşiv belgelerinden ve dönemin şahitliklerinden yararlanılarak mektupların kim tarafından ve hangi amaçla yazıldığı tartışılmıştır. Çalışma sonucunda söz konusu mektupların Seyit Rıza'dan habersiz olarak Baytar Nuri tarafından yazıldığı ve ilgili yerlere gönderildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyit Rıza, Milletler Cemiyeti, Mektup, Yardım, Ayaklanma, Dersim, Tunceli, Birleşik Krallık.

Abstract

It has been mentioned in many academic and non-academic studies that Seyit Rıza, who was at the center of the rebellion that took place in Tunceli in 1937, wrote a letter to the United Kingdom Ministry of Foreign Affairs and the League of Nations and sought support for the rebellion. In the letters, in summary, the international community is invited to intervene by complaining about the following issues: The Turkish state targeted civilians in Dersim, waged an unjust war, including suffocating gas; Kurds were oppressed, forced to migrate and massacred. Although these two letters have been the subject of many academic and non-academic studies, they have been briefly mentioned and no detailed study has been done on them. In academic studies, the subject is not discussed as a whole, and the views put forward in non-academic studies on the subject have not been discussed with solid sources and justifications. The main research problem of this study is to determine by whom and for what purpose these two letters sent to the British Ministry of Foreign Affairs and the League of Nations were written. Archival documents, memoirs and current research on the subject are the main sources of this study. In the article, firstly, general information about the letters and their contents is given, and then the discussions about these letters are summarized. Finally, the form and content analyzes of the text were made and it was discussed by whom and for what purpose the letters were written by making use of archival documents and testimonies of the period. As a result of the study, it was concluded that the aforementioned letters were written by Mr. Baytar Nuri unaware of Seyit Rıza and sent to the relevant places.

Keywords: Seyit Rıza, League of Nations, Letter, Aid, Rebellion, Dersim, Tunceli, United Kingdom.

Giriş

1937 yılında Tunceli’de feodalizmin cumhuriyete direnişiyile meydana gelen olaylarda merkezi bir yer edinen Seyit Rıza’nın hayatı ve faaliyetleri hakkındaki bilgiler, daha başından beri spekülâtif bir alana çekilmiştir. Bilimsel çalışmaların konusu olmaktan çok, taraflar arasındaki bir hesaplaşmanın aracı haline dönüştürülen Seyit Rıza’yla ilgili bilgiler, birçok alanda birbiriyle tezat halindedir. Seyit Rıza kimi çevrelere göre bir Kürt milli kahramanı, kimi çevrelere göre aşiret çıkarlarını gözeten feodal bir ağa, kimi çevrelere göre devletine bağlı inançlı bir Alevi önderi, kimi çevrelere göre aşiretler ve devlet arasında arayı bulmaya çalışan bir uzlaşmacı, kimi çevrelere göre asayişsizlik yaratan başıbozuk bir eşkıyadır. Bütün bu farklı Seyit Rıza portreleri, esasen farklı tarafların Seyit Rıza algısının bir yansımasıdır. Birbirinden farklı Seyit Rıza portrelerini yaratan bu durum karşısında bilim insanlarına düşen görev, konuyu bir hesaplaşma alanına çekmeden, kaynaklara dayalı olarak konuyu serinkanlı şekilde tartışmaktır.

1937’de Birleşik Krallık’a ve Milletler Cemiyeti’ne gönderilen Seyit Rıza imzalı iki mektup, geçmişten beri güçlü tartışmalara neden olmuştur. İster akademik olsun ister akademi dışı olsun çok sayıda çalışmada konu edilen bu mektupların gerçekte Seyit Rıza’nın iradesi ve bilgisi dâhilinde yazılıp yazılmadığı tartışılmış ancak şimdiye değin konu detaylarıyla incelenmemiş ve doğal olarak bir netice elde edilememiştir. Bir veya birkaç paragrafta geçiştirilen konu, Seyit Rıza’yla ilgili diğer konularda olduğu gibi daha çok spekülâtif alana çekilip taraflar arasında bir hesaplaşma aracına dönüştürülmüştür. Bu çalışmanın araştırma konusu, Seyit Rıza imzalı bu iki mektubun gerçekte Seyit Rıza’nın bilgisi ve rızası dâhilinde yazılıp yazılmadığını irdelemektir.

Çalışmada öncelikle bu iki mektup hakkında yapılan çalışmaların genel bir değerlendirilmesi yapılmış, ardından en son ulaşılan belgelerle konu değerlendirilmiş ve mektupların şekil ve içerik analizi yapılarak bir sonuca varılmıştır. Çalışmamızın başlıca kaynakları arşiv belgeleri, hatıratlar ve güncel araştırmalardır.

1. İki Mektubun Tanıtımı

Seyit Rıza imzasıyla yurt dışından yardım isteyen iki tane mektup tespit edilmiştir.

Mektuplardan birincisi, 30 Temmuz 1937 tarihli “Dersim-Kürdistan”dan İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderilmiş Fransızca mektuptur. Mektubun sonunda el yazısı ile “Dersim Generali Seyit Rıza” yazmaktadır. İki sayfadan oluşan mektubun ilk sayfasında 21 Eylül 1937 tarihli bir kaşe vurulmuştur (Ek 1-2). Bu mektubun Suriye üzerinden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na ulaştırıldığı (Arslan vd. 1987, 14) iddia edilmişse de, bu iddianın doğru olmadığı, başka bir belgeden anlaşılmaktadır. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Masası’nın İstanbul İngiliz Büyükelçiliği’ne 5 Ekim 1937 tarihinde gönderdiği mektupta, Seyit Rıza imzalı mektubun nüshası için teşekkür edilmekte ve mektubun Büyükelçiliğe nasıl ulaştığı sorulmaktadır. Anlaşılacağı üzere Seyit Rıza imzalı mektup, 21 Eylül’de İstanbul İngiliz Büyükelçiliğine teslim edilmiş, Büyükelçilik 23 Eylül’de bu mektubu çoğaltarak İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na göndermiştir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 5 Ekim 1937 tarihinde İstanbul İngiliz Büyükelçiliği’ne, Seyit Rıza imzalı mektupla ilgili Türk hükümetini bilgilendirmesini ve mektuptaki taleplerin dikkate alınmadığını özellikle bildirilmesini istemiştir (Ek 3).

İkincisi Milletler Cemiyeti'ne gönderilen, cemiyetin genel sekreterine hitap edilen 30 Temmuz 1937 tarihli mektuptur. "Dersim Başkumandanı Seyit Rıza" imzasıyla "Dersim-Kürdistan"dan gönderilen mektup, Milletler Cemiyeti'ndeki Türk görevliler tarafından tespit edilmiş ve Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya imzalı 18 Ekim 1937 tarihli yazıya konu edilmiştir. Şükrü Kaya'nın verdiği bilgilere göre mektup Suriye üzerinden Derecikli Nureddin Yusuf adındaki biri tarafından Milletler Cemiyeti'ne teslim edilmiş, Milletler Cemiyeti, bu mektubu dikkate almamış ve mektup hakkında herhangi bir işlem yapmaya lüzum görmemiştir (Ek 4-5). Mektubun hangi dilde yazıldığına dair bir bilgi yoktur ancak yazının ekinde verilen sureti Türkçedir. İleride tartışacağımız üzere bu mektup büyük ihtimalle Fransızca yazılmış, Türk resmi makamları tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Şükrü Kaya imzalı belgenin ekindeki mektup da bu çeviri metindir (Yeşiltuna, 2015a, 582-583).

2. Mektuplarda Ne Anlatılıyor?

Fiziki olarak biri İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na diğeri Milletler Cemiyeti'ne yazılmış iki ayrı mektup varsa da bunların en göze çarpan özelliği içerik olarak aynı olmasıdır. Görüldüğü kadarıyla aynı metin, hitap edilen kişiler değiştirilerek ayrı yerlere gönderilmiştir.

Mektupların içeriklerini karşılaştırmadan önce şekline dikkat kesilmek yararlı olacaktır. Her iki mektup da "Dersim-Kürdistan"dan gönderilmiştir ve yine her iki mektubun da altında "Dersim generali/başkomutanı Seyit Rıza" imzası vardır.

Sadece şekil olarak değil içerik olarak da iki mektubun aynı kaleminden çıktığı anlaşılacaktır. Her iki mektup, birebir aynı konuları, aynı sırayla ele almaktadır. İki mektup da, Türkiye hükümetinin yıllardan beri Kürtleri asimile etme çabasıyla başlamakta, Kürtçe gazete ve neşriyatın yasaklandığı ve Kürtçe konuşanlara eziyet edildiği iddialarıyla devam etmektedir. Zorunlu ve sistemli göçlerle, Kürtlerin memleketlerinden Anadolu'ya göçe zorlandığı, göç edilen yerlerde Kürtlerin kitleler halinde telef olduğu söylenmektedir. Türk hükümetinin şimdi de Dersim bölgesine girdiği, Dersimlilerin ise 1930 yılında "Ararat" yani Ağrı dağında olduğu gibi silaha sarıldıkları bildirilmektedir. İkisi farklı tarihlerde yazılmış olsa da, her iki mektupta da Dersim'de savaşın üç aydan beri sürdüğü ifade edilmektedir. Bu bilgi, iki mektubun aynı zamanda yazıldığını yahut birinin diğeriinden kopyalanarak yazıldığını göstermektedir. Mektup savaş araçlarının dengesizliğine yani Türk hükümetinin bombardıman uçakları, yangın bombaları ve boğucu gazlara sahip olmasına rağmen Seyit Rıza ve adamlarının Türk hükümetini başarısızlığa uğrattıklarını ifadeyle devam etmektedir. Yine iki mektupta bu başarısızlık karşısında Türk hükümetinin, uçaklarla köyleri ve kasabaları bombaladığı, kadın ve çocukları öldürdüğü, zindanların yumuşak başlı Kürtlerle dolduğu, aydınların kurşuna dizildiği iddia edilmektedir. Yine her iki mektupta da "üç milyon Kürt"ün varlığından söz edilerek, mektupların yazıldığı makamdan yardım talep edilmektedir. Nihayet mektuplar en derin saygıların kabulü ricasıyla sona ermektedir.

Elbette mektubun içeriği, bir siyasi propaganda metninden ve uluslararası toplumu Türk devleti aleyhine harekete geçirmek için asılsız iddialardan ibarettir. Makalemizin kapsamında olmadığı için bu hususlara değinmiyoruz. Ancak görüldüğü üzere iki mektupta da sırasıyla aynı konular aynı sırayla ifade edilmekte ve aynı rakamlar, aynı tarihler verilmektedir. Milletler Cemiyeti'ne gönderilen mektubun

orijinal nüshası elimizde olmadığından iki mektubun aynı metin olduğunu kesin şekilde iddia edemiyoruz. Ancak gerek şekil ve gerek içerik bakımından her iki mektubun aynı kalemden çıktığı, birbirinin tekrarı olduğu muhakkaktır.

3. Mektupların Yazarı Hakkındaki Görüşler

Bu iki mektubun kim tarafından yazıldığı şimdiye değin çok sayıda tartışmaya neden olmuştur. Detaylı şekilde ele alınmayan bu konu, ilgili çalışmalarda birkaç cümle yahut paragrafta geçiştirilmiştir.

Gazeteci Ümit Zileli tarafından bulunan ve Türkiye’de ilk defa *Nokta Dergisi*’nde yayımlanan mektup, iddiaya göre Seyit Rıza tarafından Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı’na gönderilmiştir. *Nokta Dergisi*’nde yer alan haberde, “Seyit Rıza, Dersim’e yönelik bir hareket başlayacağını anlayınca, Fransızca kaleme alınan bu mektubu Suriye üzerinden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na göndermiş” denilmektedir (Arslan vd., 1987, 14).

Faik Bulut, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen Seyit Rıza imzalı mektubu başından sonuna kadar Baytar Nuri lakaplı Mehmet Nuri Dersimi’nin yazdığını, cümlelerin ve siyasal formülün ona ait olduğunu söylemiştir. Bulut’a göre, “mektubun genel çerçevesi ve muhtevası konusunda Seyit Rıza genel bir onay vermiş; Baytar Nuri ise, hem mektubun ayrıntılarını yazmış hem de Dersimden dışarı çıktıktan sonra (11 Eylül 1937), bunu İngiltere yönetimine ulaştırmıştır” (Bulut, 2013, 26).

Sait Çiya ise Birleşik Krallık’a gönderilen mektubun Baytar Nuri tarafından yazıldığını iddia etmiştir. Seyit Rıza’nın verdiği yetkiyi kendi görüşleri doğrultusunda kullanan Baytar Nuri, büyük ihtimalle bu mektupları yazmayı kendisi kararlaştırmıştır. Çiya’ya göre, Baytar Nuri, Suriye’ye çıkınca Dersim aşiretleri adına, benzer mektuplar yazmış ve bunları *Kürdistan Tarihinde Dersim*” isimli kitabında yayınlamıştır. Seyit Rıza imzalı mektup da bunlardan biridir (Çiya, 1998, 174-175).

“Dersim” konulu çalışmalarıyla bilinen Ali Kaya, İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na iletilen mektubu Dersim’deki durumu dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla Seyit Rıza’nın gönderdiğini iddia etmiştir (Kaya, 2010, 476).

Baki Öz, yine Birleşik Krallık’a gönderilen mektubu söz konusu ederek Seyit Rıza’nın “yenileceğini anlayınca dış yardım arayışına” girdiğini ve söz konusu mektubun “Koçgiri olaylarından beri deneyimli biri olan ve Kürtçülük hareketinin ideolog ve önderlerinden Alişir” tarafından kaleme alındığını bir ihtimal olarak belirtmiştir (Öz, 2008, 177-178).

Cengiz Özakıncı’ya göre, söz konusu mektup “Kürt Teali Cemiyeti üyesi M. Nuri Dersimi tarafından yazılıp ‘Dersim Generali Seyid Rıza’ imzasıyla” İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na gönderilmiştir. (Özakıncı, 2010, 64-65).

Özgür Erdem, Birleşik Krallık’a yardım dilenen mektubu Baytar Nuri’nin yazdığını, sıkışan ve yalnızlaşan Seyit Rıza’ya imzalatarak ilgili yere ilettiğini yazmıştır (Erdem, 2014, 261).

Rıza Zelyut ise iyice sıkışan Seyit Rıza’nın Baytar Nuri’nin de önerisiyle Krallık’a bir mektup yazdığı ve dış destek aradığı görüşündedir (Zelyut, 2014, 276).

Munzur Çem, uluslararası toplumun öneminin farkında olan Seyit Rıza’nın önce Alişir’i Sovyetler Birliği’ne gitmek üzere Dersim’i terk etmeye ikna etmiş (Çem, 2011,

449), sonuçsuz kalan bazı diplomatik girişimlerde bulunmuş, bu kalemden temmuz ayında Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na mektup yazmıştır (Çem, 2011, 449).

Bu çalışmada ele alınan mektuplar için olmasa bile Seyit Rıza'nın Mustafa Kemal'le yaptığı yazışmaları gündeme alan Kızıldağ Soileau, bu yazışmaları kimin yaptığı konusunda iki ihtimal dile getirmektedir. Ona göre, birinci ihtimal Seyit Rıza'nın çevresindeki okuryazar kişilerden yardım alarak yazışmaları dikte ettirdiğidir. İkinci ihtimal ise Baytar Nuri'nin Seyit Rıza adına bu yazışmaları, en azından belli bir kısmını yapmış olduğudur. Zaten Kızıldağ Soileau, Seyit Rıza'nın torunu Rüstem Polat'a dayanarak Seyit Rıza'nın kendi derdini anlatacak derecede bile Türkçe bilmediğini iddia etmektedir (Kızıldağ Soileau, 2013, 28-29).

Serap Yeşiltuna, hem İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na hem de Milletler Cemiyetine gönderilen iki mektubun da bizzat Seyit Rıza tarafından kaleme alınmadığını, bu mektuplarla Seyit Rıza'nın diğer mektupları arasında ciddi üslup farkları olduğunu ama altında Seyit Rıza imzası bulunduğunu söylemektedir. Baytar Nuri, Alişer veya Bedirhaniler tarafından yazıldığı iddialarını dile getiren Yeşiltuna, bu mektupların içeriğindeki ifadelerin Seyit Rıza'nın da görüşleri olduğunu ve bu nedenle masum sayılamayacağını ifade etmektedir (Yeşiltuna, 2015b, 27-28).

Sinan Meydan, Seyit Rıza'nın "Türk ordusunun hücumlarıyla köşeye sıkışınca, akıl hocası Baytar Nuri Dersimi'nin önerisiyle" Birleşik Krallık'a mektup yazdığı görüşündedir. Ona göre, Seyit Rıza bu mektubu yazmamış olsa bile Baytar Nuri'nin, Seyit Rıza'dan habersiz böyle bir mektup yazması mümkün değildir. (Meydan, 2017, 497).

Caner Arabacı'ya göre İngiliz hükümetine gönderilen mektubu Seyit Rıza, Baytar Nuri'ye yazdırmıştır (Arabacı, 2017, 82).

Mehmet Yıldırım, 1937 yılında Milletler Cemiyeti'ne gönderilen mektup gibi birçok yazışmanın Seyit Rıza adına Baytar Nuri tarafından yapıldığını ve bu yazışmaların sadece Dersimi'nin görüşlerini yansıttığını söyleyerek Alişer'in ve Baytar Nuri'nin Dersim'deki varlıklarını sorgulamaktadır (Çakmak - Şur, 2020, 186-188).

Görüldüğü üzere Birleşik Krallık'a ve Milletler Cemiyeti'ne yazılan mektupları kimin yazdığı konusunda birkaç görüş dile getirilmiştir:

Seyit Rıza yazdı;

Seyit Rıza, Baytar Nuri'ye, Koçgirili Alişer'e veya çevresindeki eğitilmiş, okuryazar kişilere dikte ettirerek yazdırdı;

Seyit Rıza, genel çerçevesini ifade ederek Baytar Nuri'ye yazdırdı;

Baytar Nuri, Seyit Rıza'dan habersiz olarak yazdı.

Şükrü Kaya'nın, Milletler Cemiyeti'ne iletilen mektubun Bedirhaniler tarafından gönderildiğine dair tahmini (Ek 4) başka hiçbir veriyle desteklenmediğinden değerlendirilmemiştir.

3.1. Seyit Rıza Yazdı

Seyit Rıza'nın Fransızca diplomatik bir mektup kaleme alması mümkün görünmemektedir. Öncelikle Seyit Rıza'nın Fransızca bilmediği bilinmektedir. Birleşik Krallık'a gönderilen mektuptaki el yazısı imza, aşağıda görüleceği üzere oldukça nizamidir ve kesinlikle eğitilmiş ellere aittir (Ek 2).

Şekil 1: Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığına gönderilen 30 Temmuz 1937 tarihli mektuptaki Seyid Rıza imzası (Ek 2).

Seyit Rıza'nın okuma yazma bilmediği çeşitli çevrelerce gündeme getirilmiştir. Torunu Rüstem Polat Birleşik Krallık'a gönderilen mektup sorusuna verdiği cevapta, dedesinin kendini kurtaracak derecede Türkçe'yi bile bilmediğini ifade ederek bu iddiayı yalanlamıştır (Kızıldağ Soileau, 2013, 28-29). Baluşağı aşiretinden ve atalarının Harzemli Türklerden geldiğini söyleyen bir Tuncelili, babasından aldığı bilgilere dayanarak Seyit Rıza'nın okuma yazma bilmediğini, doğal olarak "İngilizlere mektup yazdı, işbirliği önerdi" iddialarını gülünç bulduğunu ifade etmiştir (Bulut, 2013, 334).

Seyit Rıza'nın okuryazar olduğunu iddia eden şahitlikler de vardır. Bir iddiaya göre Seyit Rıza, Baytar Nuri'nin babası Molla İbrahim'den eğitim almıştır (Dersimi, 1992, 19). Bu şahitliği biraz şüpheyle karşılamak gerekir. Çünkü Baytar Nuri, kendisinin ve ailesinin önemini olağanüstü derecede abartmakta, cediti Molla Mehmet Ali'nin de Seyit Rıza'nın babası Seyit İbrahim'e ders verdiğini iddia etmektedir (Dersimi, 1992, 18). Bir başka şahitlik, Seyit Rıza'nın yardımcısı ve kayını Heme Boxi'ye aittir. Eğer etnik ayrılıkçı çevreler tarafından uydurulan bir şahitlik değilse, Hasan Hayri'den gelen bir mektubu Seyit Rıza, birine okutmuş daha sonra altına bazı notlar yazarak Kalan aşiret reisi Ali Ağa'ya yollamıştır (Çem, 2011, 422). Seyit Rıza'nın eski yazıyı yani Osmanlı Türkçesi bilip, yeni yazıyı yani Latin harfli yeni Türk alfabesini bilmediğine dair bir şahitlik daha kayda geçmiştir. Bu şahitlik, 1938'de on beş yaşında olan Süleyman Karataş'ın, Abbasanlı Ali Bey'den dinlediği bir anıdır. Yıldırım'ın aktardığına göre Abbasanlı Ali Bey'e 1937 yazında bir Yüzbaşı, Seyit Rıza'ya teslim edilmek üzere bir mektup vermiş, Seyit Rıza mektubu alıp baktıktan sonra, "Bu yeni yazıdır ben bunu okuyamam Şıx Hasanım gelsin bunu okusun" demiştir (Yıldırım, 2020, 184). Buradan Seyit Rıza'nın Osmanlı Türkçesini bildiği ama Latin harfli Türk alfabesini bilmediği sonucu çıkmaktadır.

Öte yandan Seyit Rıza'nın "kendini kurtaracak kadar" Türkçe bilmediği iddiası doğru değildir. Onun Türkçe'yi iyi derecede bildiği, herhangi bir tercümandan bahsedilmeksizin devlet yetkilileriyle defalarca görüşmesinden anlaşılmaktadır (Yeşiltuna, 2015a, 134; Yeşiltuna, 2015b, 134-135). Kaldı ki, zaten İhsan Sabri Çağlayangil, anılarında Seyit Rıza'yla Türkçe konuştuğunu detaylarıyla anlatmaktadır. Hatta Seyit Rıza'nın son sözleri de "Evladı Kerbelayih. Bihatayih. Ayıptır. Zulümdür. Cinayettir" Türkçe olmuştur (Çağlayangil, 1990, 52).

Özetle, Seyit Rıza'nın iyi derecede Türkçe bildiği, Osmanlı Türkçesi okuma yazmasının olduğu, Latin kökenli Türk alfabesini öğrenmediği doğal olarak Fransızca'yı da bilmediği aktarımlardan anlaşılmaktadır. Bu bilgiler, mektubun altındaki imzanın da bizzat Seyit Rıza tarafından atılmadığını göstermektedir. Latin harfleriyle ancak eğitilmiş ellerin atabileceği bir imzanın Seyit Rıza'ya ait olması mümkün değildir.

3.2. Çevresindeki Eğitimli, Okuryazar Kişilere Dikte Ettirildi

Koçgirili Alişer, Koçgiri İsyanı'nın yenilgiye uğramasının ardından Nisan 1921'de Seyit Rıza'ya sığınmış, öldürüldüğü 9 Temmuz 1937 tarihine kadar da bu şekilde yaşamıştır. Yani Seyit Rıza, Alişer'i on altı yıl himaye etmiştir (Kızıldağ Soileau, 2020, 218).

Alişer'in, isyan bastırılmadan önce Koçgiri'de Alişan Bey'in kâtipliğini yaptığı kayda geçmiş (Dersimi, 1992, 106), Dersim'de Seyit Rıza'ya da kâtiplik yaptığı iddia edilmiştir (Uluğ, 2009, 49). Yanında on altı yıl yaşadığı Seyit Rıza'nın dikte ettiği bazı yazışmaları, Alişer'in yazmış olduğu tahmin edilebilir. Bununla birlikte Seyit Rıza'nın Alişer'in siyasi görüşlerine ne kadar katıldığı yeni açıklanan arşiv belgeleriyle tartışmalı bir hal almıştır.

Koçgiri İsyanı bastırıldıktan sonra Seyit Rıza, Erzincan mebusu Hacı Osman Fevzi Efendi vasıtasıyla TBMM'ye gönderdiği mektubunda, Alişer'in firar ederek kendisine sığınmasında bir sorumluluğunun bulunmadığını, bu kararın tamamen Alişer'e ait olduğunu beyan etmiştir. Seyit Rıza aynı mektubunda genel af istemiş, hakkında isyana destek olduğu yolundaki suçlamaları reddetmiştir (Kızıldağ Soileau, 2013, 20). Seyit Rıza'nın Koçgiri İsyanı'na katılmadığını, bu mektubunu ve devlete bağlılık ve itaat beyan eden çok sayıda açıklamasını (Kızıldağ Soileau, 2013; Yeşiltuna, 2015a, 1085; Yeşiltuna, 2015b, 134-135; Yıldırım, 2020) dikkate alırsak, Alişer'i himayesinin aşiret kültürüyle ilgili olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü aşiret kültüründe aşirete sığınan bir suçlu, düşmanına teslim edilmez, büyük ayıp sayılır. Seyit Rıza'nın yetkililerden genel af dilemesi de başta Alişer olmak üzere Tunceli'ye sığınan kaçakların yükünden kurtulma amacı taşıması mümkündür. Cumhurbaşkanlığı Arşivinde, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde, mülga Genelkurmay ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı) Arşivinde bulunan ve yayımlanan yeni belgelere göre (Yeşiltuna, 2015a; Yeşiltuna, 2015b; Kızıldağ Soileau, 2013) Seyit Rıza aşiret kültürü içinde aşiretinin menfaatlerini gözeten, devlete itaat ve bağlılık gösteren, kendi hakkındaki suçlamaları reddeden ve hakkında karalama yapılmasından yakından, uzlaşmacı ve yer yer yapıcı bir profil çizmektedir. Baytar Nuri'nin kitaplarında çizdiği Seyit Rıza profiliyle resmî belgelerde oraya çıkan Seyit Rıza profilinin uzaktan bile alakası yoktur. Yeni yayımlanan belgeler, Seyit Rıza'nın etnik ayrılıkçılık ve Kürtçülükle bir ilgisinin olmadığını göstermektedir. Esasen Tunceli'de eskiden beri Seyit Rıza'nın etnik ayrılıkçı olmadığı, inancına bağlı bir aşiret ağası ve dini kişilik (rehber) olduğu söylenmektedir. Döneme şahitlik eden Karerli Mehmet Efendi de Seyit Rıza'nın, çatışmayı sevmeyen uzlaşmacı kişiliğine vurgu yapmakta ve hasımları tarafından hakkında çok sayıda karalamaya maruz kaldığını söylemektedir (Karerli Mehmet Efendi, 2006, 331). Esasen Seyit Rıza'nın etnik ayrılıkçı fikirlere sahip olduğu yolundaki iddialar, neredeyse bütünüyle Baytar Nuri'ye, onun yazdıklarına ve çalışmalarının yarattığı etkiye dayanır. Görünen o ki, Baytar Nuri'nin çalışmaları "Seyit Rıza'nın devletin gözünde siyasi bir figüre dönüşmesine" yol açmıştır (Çakmak-Şur, 2020, 188). Bununla birlikte Seyit Rıza'nın zaman zaman etnik ayrılıkçı figürlerin etkisiyle savrulmalar yaşayıp yaşamadığı ayrıca tetkike değerdir.

Seyit Rıza'nın söz konusu iki mektubu Baytar Nuri'ye, Koçgirili Alişer'e veya çevresindeki eğitimli, okuryazar kişilere dikte ettirerek yazdırdığı iddiasını değerlendirmek için Seyit Rıza tarafından yazılan yahut dikte ettirilen mektuplara bakmak ve bunları karşılaştırmak gerekmektedir. Devletin resmi kayıtlarında Seyit

Rıza'ya ait bazı mektuplar günümüze ulaşmıştır. 1933 yılında Seyit Rıza, Hozat kaymakamlığına gönderdiği mektup şöyledir:¹

“Hozat kaymakamlığına; Kânunusani iptidalarında bir kıt'a mektubunuzla bizi talep etmiştin. Bendeniz de vekâleten mahdumu vicdanı alinize karşı ve emin olduğum için Hükûmete aşiretler namına irsal ettim. Fakat aksi takdirde sağ selâmet bize vasil olmadı. Bu Hukuk Hükûmetinize ait bir mesele idi. Milletçiler açısından sabru takat kalmadı. Bu bizim katil olanların meselelerinden dolayı Hükûmeti taciz ve bir masrafa sokmamak için kendimizi aşiret beyninde üç, dört günden beri silah atılmıyor. 3, 4 günden beri sıkıcı ve çok gayrette bulundu ise de katiller firaren kurtuldu. Binaenaleyh herhangi bir aşirete kaçarsa katillerimizi takip etmek için fişek kahtı [kıtık] olmuştur. 4-5 sandık cephane, Hükûmeti Cumhuriyetimizden muavenet ve himmet beklerim. Eğer Hükûmet bu ricamı kabul etmez ise millet ciğer açısından Hükûmetin deposundan iki üç sandık çalınsa, Hükûmet milletin anasıdır. Bunun için evladından vazgeçemez. Ve ezemez. Ananın malı evlada heleldir, selam.” (Yeşiltuna, 2015b).²

“Dersim generali Seyit Rıza” imzasıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen mektuptan bir bölüm ise şöyledir:

“Sayın Bakan,

Yıllardan beri Türk hükümeti, Kürt halkını asimile etmeye çalışmakta ve Kürt dilinin gazete ve yayınlarını yasaklayarak, ana dillerini konuşanlara eziyet ederek, Kürdistan'ın bereketli topraklarından gidenlerden büyük bir bölümünü telef olduğu Anadolu'nun çorak topraklarına, zorunlu ve sistemli göçler düzenleyerek, bu halka zulüm edilmektedir. Son olarak Türk Hükümeti, kendisiyle yapıları bir anlaşma sonucu, bu baskılardan arındırılmış, Dersim bölgesine de girmeye kalkışmıştır.

Bu olay karşısında, Kürtler göçün uzak yollarında can vermek yerine, kendilerini korumak için, 1930'da Ararat Tepesi'nde Zilan ve Beyazıt Ovası'nda olduğu gibi silahlarına sarıldılar.

Üç aydan beri ülkemde, tüyler ürpertici bir savaş sürüyor.

Savaş olanaklarının eşitsizliğine ve bombardıman uçaklarının, yangın bombalarının, boğucu gazların kullanılmasına rağmen, ben ve arkadaşlarım Türk ordusunu başarısızlığa uğrattık.

(...)

... üç milyon Kürt, benim sesimden Ekselanslarına sesleniyor ve bu hükümetinizin yüksek manevi etkisinden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden istirham ediyor.

Sayın Bakan, en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Dersim Generali

Seyit Rıza” (Arslan vd. 1987,14).

Seyit Rıza'nın yazdığı veyahut en iyi ihtimalle dikte ettirdiği bu mektupla, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Millet Cemiyeti'ne yazılan iki mektup arasında dağlar kadar fark vardır. Öncelikle mektuplardaki üslup oldukça farklıdır. Hozat Kaymakamlığına gönderilen mektup tamamen günlük konuşma diliyle söylenmiş ve söylendiği gibi yazılmıştır. Resmi bir makama yazılsa bile diplomatik ve resmi bir üslup taşımamaktadır. Yazım yanlışları ve anlatım bozuklukları oldukça fazladır. Cümlelerin kuruluşu ve kelimelerin seçilişi eğitimi kötü olan birinin kaleminden çıktığını veya dikte edildiğini göstermektedir. Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Millet Cemiyeti'ne yazılan iki mektup ise tam tersi özelliklere

1 Yazım hataları korunmuştur.

2 Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Belge No: 01010580-50.

sahiptir. Her iki mektup son derece diplomatik bir dille kaleme alınmış, üzerinde uzun uzun düşünülmüş, cümleler dikkatle kurulmuş ve kelimeler özenle seçilmiştir.

Bu mektupların analizi sonucunda, çalışmada söz konusu edilen mektupları Seyit Rıza'nın dikte ettirip yazdırdığına dair bir kanaat ortaya çıkmamaktadır.

3.3. Seyit Rıza, Genel Çerçevesini İfade Ederek Baytar Nuri'ye Yazdırdı

Bir başka iddiaya göre, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Millet Cemiyeti'ne yazılan iki mektubun genel çerçevesini Seyit Rıza çizmiş ve Baytar Nuri de bunları kaleme almıştır.

Bu konuda sözlü tarih anlatımları da dâhil günümüze ulaşan tek kaynak, Baytar Nuri'nin hatıratıdır. Onun yazdığına göre Seyit Rıza, özel ve gizli bir adamını Elaziz'e göndermiş ve Baytar Nuri'ye dış devletlerden yardım talep etme görevini vermiştir. Baytar Nuri de bu göreve sadık kalarak yurt dışına çıkacağını Seyit Rıza'ya bildirmiş, bu maksatla önce İstanbul'a gitmiş, burada işleri akamete uğrayınca 11 Eylül 1937 Salı günü Adana üzerinden Suriye'ye kaçmıştır (Dersimi, 1992, 184-188).

Baytar Nuri kitaplarında Seyit Rıza'yla ortak hareket ettiklerini, çok sayıda görüşme yaptıklarını, haberleştiklerini yazsa da arşiv belgeleri ve sözlü anlatımlar bu iddiaları doğrulamaktan uzaktır. Esasen Baytar Nuri'nin anlattıkları birçok açıdan sorunludur. Mesela bir anlatısına göre Koçgiri İsyanından sonra Seyit Rıza'nın Ağdat köyündeki konağında misafir olmuş ve güya Seyit Rıza, ona "imza benim, fakat umum Dersim namına sana selahiyet veriyorum. Her ne suretle yazarsanız, yazınız" (Dersimi, 1992, 112) demiştir. Bir kere Seyit Rıza bir aşiret ağasıdır ve tüm Dersim'i temsile yetkisi olmadığını bilmektedir. Zaten arşiv belgelerinin hiçbirinde tüm Dersim'i temsil ettiğine dair bir ifadesi, hatta herhangi bir işareti bile yoktur. Seyit Rıza, 1936 yılının ağustos ayında Elazığ'a yaptığı bir ziyarette devlet görevlileriyle görüşmüş, bu görüşmelerde kendine atılan bazı iftiralar nedeniyle hükûmetin kendisinden şüphe duyduğunu, bu durumdan müteessir olduğunu, kalan ömrünü devletin arzularına uygun şekilde geçirmek istediğini söylemiştir (Yeşiltuna, 2015b, 134-135; Ek 7-8). Onun "Dersim'in piri" olduğuna dair iddianın da bir gerçekliği yoktur (Yıldırım, 2020, 177), bu iddia tamamen bir mitten ibarettir. Diğer taraftan Hozat kaymakamlığına yazdığı mektupta bile, devletin makamıyla senli-benli konuşan Seyit Rıza'nın Baytar Nuri'yle sizli-bizli konuşması pek akla yatkın değildir.

Dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus, Baytar Nuri'nin 1937 yılında Dersim'e hiç gitmemesi ve yurtdışına kaçış girişimlerine kadar zamanını Elazığ'da geçirmesidir (Dersimi, 1952, 272-294; Dersimi, 1992, 181-183). Bu nedenle Elazığ'da yazılan bir mektubun Dersim'e gönderilip Seyit Rıza'ya imzalatılması, ardından İstanbul'daki İstanbul Büyükelçiliğine teslim edilmesi teknik olarak zor görünmektedir.

Seyit Rıza'nın jandarmaya teslim olduğu gün, Baytar Nuri'nin yurt dışına çıktığını söylemesi de ilginç bir detayı teşkil etmektedir. Bilindiği üzere Seyit Rıza 11 Eylül 1937 tarihinde gece saat 22'de Erzincan'da silahsız olarak jandarmaya teslim olmuştur (Yeşiltuna, 2015a, 584). Baytar Nuri de, "11 Eylül 1937 Salı" günü Adana üzerinden Suriye'ye çıktığını yazmıştır (Dersimi, 1992, 186). Baytar Nuri'nin yazdığı birçok şey gibi bu bilgi de sorunludur. Çünkü 11 Eylül 1937 tarihi Salı gününe değil, Cumartesi gününe denk gelmektedir. Yani Baytar Nuri, yurtdışına kaçışı hakkında da doğruyu söylememektedir yahut Seyit Rıza üzerinden popülerlik kazanmak peşindedir.

Özetle, Seyit Rıza'nın uluslararası toplumu bilgilendirmek için mektup yazması için Baytar Nuri'ye yetki verdiği iddiası sağlam bir temele dayanmamaktadır. Bu iddia, daha çok Baytar Nuri'nin yurt dışına kaçtığı için kendini aklamak maksadıyla uydurduğu bir kamuflaja benzemektedir. Mesele sadece mektup olsaydı, Baytar Nuri bu mektupları üçüncü kişiler eliyle de ilgili yerlere ulaştırabilirdi. Zaten Milletler Cemiyeti'ne gönderilen mektubu Derecikli Yusuf adında biri teslim etmiştir. Eğer Baytar Nuri'nin İstanbul'a gittiği ifadesi doğruysa, İstanbul Birleşik Krallık Büyükelçiliği'ne verilen mektubu kendisinin teslim etme ihtimali de vardır.

3.4. Baytar Nuri, Seyit Rıza'dan Habersiz Olarak Yazdı

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Millet Cemiyeti'ne yazılan iki mektup hakkında bir diğer görüş, bu mektupları Baytar Nuri'nin Seyit Rıza'dan habersiz yazdığıdır. Gerçekten de bütün emareler bu mektupları Baytar Nuri'nin Seyit Rıza'dan habersiz yazdığını göstermektedir. Başta Baytar Nuri, "İngiltere, Fransa, Amerika ve diğer bütün devletlerin konsoloslukları vasıtasıyla Hariciye Nezaretlerine tercümesi aşağıda yazılı şikâyet nameyi sundum" (Dersimi, 1952, 295) diyerek bunu itiraf etmektedir. Dersimi, Türkçe verdiği mektupların tercümesinden daha sonra mektupların Fransızca metnini vererek mektupların bu dilde yazıldığını bildirmektedir (Dersimi, 1952, 299).

Dersimi'nin yazdığını söylediği mektup, Seyit Rıza imzalı mektuplara hem şekil hem de içerik olarak benzemektedir. Şekil olarak bakıldığında 20 Kasım 1937 tarihinde Dersim'den yazıldığı bildirilen mektupların altında "Dersim aşiretleri namına" yazılmış, altına imzalar kısmı açılmıştır. Anlaşıldığına göre Baytar Nuri, Seyit Rıza adına yazdığı mektupta yaptığı gibi Dersimli aşiret ağaları adına imza atmış ve onlardan habersiz işlere girişmiştir. İçerik de bu çalışmada söz konusu edilen mektuplarla örtüşmekte, bazı ifadeler ise benzerlik göstermektedir. Milletler Cemiyeti'ne gönderilen Seyit Rıza imzalı mektup "Türkiye hükümeti senelerden beri" şeklinde başlamaktadır. Baytar Nuri'nin Milletler Cemiyeti'ne gönderdiği "Dersim aşiretleri namına" imzalı mektup da "Türkiye hükümetinin on beş yıldan beri" şeklinde başlamaktadır. Baytar Nuri'nin yayımladığı mektupta da silahların dengesizliğinde söz edilmekte; Türk hükümetinin top, mitralyöz, uçak bombardımanları ve boğucu gaz kullandığı iddia edilmekte; Kürt diliyle her türlü yayının yasaklandığı, Kürtçe konuşmanın şiddetle yasaklandığı ifade edilmekte; Kürtlerin memleketlerinden farklı yerlere zorunlu göçle dağıtıldığına, Türkiye'deki Kürt nüfusunun beş milyon olduğu söylenmektedir. Baytar Nuri'nin yayımladığı mektup, Seyit Rıza imzasıyla gönderilen mektuplardan hayli hacimlidir, ancak temel olarak aynı şeyleri iddia ve talep etmektedir.

Özetle, bütün veriler Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'na ve Millet Cemiyeti'ne yazılan iki mektubun da Baytar Nuri'nin kaleminden çıktığını göstermektedir.

Sonuç

Baytar Nuri, XX. yüzyılın ortalarında etnik ayrılıkçı harekete, canlı anlatımıyla iddialı bir hikâye bırakmıştır. Bu hikâyenin başrolünde "hayatını milleti uğruna sarf etmiş olan emsalsiz Kürt kahramanı" (Dersimi, 1952, 294) Seyit Rıza vardır. Bu hikâye altmış yılı aşkın bir süre etnik ayrılıkçı hareketler tarafından hayli kullanılmış, nihayet iş Tunceli'de Seyit Rıza heykeli dikmeye kadar varmıştır. Seyit Rıza'nın

aslında etnik ayrılıkçı fikirlere sahip olmadığı ve bu iftiraların Baytar Nuri tarafından uydurulduğuna dair yöre insanı tarafından yapılan güçlü itirazlar duyulmamıştır.

Ne var ki, son yıllarda başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı ve mülga ATASE arşivlerinin açılmasıyla birlikte bambaşka bir Seyit Rıza portresi ortaya çıkmıştır. Bu portrede Seyit Rıza, her zaman devlete itaat arz eden, sürekli kendisine iftira atıldığından dert yanan, uzlaşmacı, arabulucu, hatta çoğu zaman yapıcı bir aşiret ağası olarak karşımıza çıkmıştır. Kürtçülüğüne veya etnik ayrılıkçı olduğuna dair güçlü hatta vasat herhangi bir emareye rastlanmamıştır. Yine de zaman zaman Alişer'in veya başkalarının etkisiyle savrulmalar yaşayıp yaşamadığı ayrıca tetkik edilmelidir.

Seyit Rıza'nın etnik ayrılıkçı olduğuna dair Baytar Nuri'nin yazdıkları dışında şimdiye değin kullanılan en güçlü kanıt, Birleşik Krallık'a yazdığı iddia edilen mektuptu. Arşivlerin açılmasıyla birlikte sadece İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na değil Milletler Cemiyeti'ne de Seyit Rıza imzasıyla bir mektup gönderildiği ortaya çıkmıştır. Daha o dönemde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya imzasıyla yapılan resmi yazışmalarda bu mektubun Seyit Rıza'ya ait olmadığı bildirilmiştir.

Bu çalışmada Seyit Rıza imzasıyla Birleşik Krallık ve Milletler Cemiyeti'ne gönderilen mektuplar değerlendirilmiş, mektupların şekil ve içerik analizleri yapılmış, dönemin tanıklıklarına başvurulmuş ve güncel araştırmalardan yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda söz konusu mektupları, Seyit Rıza'dan habersiz olarak Baytar Nuri'nin yazdığı ve ilgili yerlere gönderildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yeni ortaya çıkan arşiv belgeleri Seyit Rıza ve Dersim konularının tekrar değerlendirilmesini, kışkırtıcı bir üsluptan sakınarak ve yeni çatışma alanlarına sebep olmayacak şekilde meselenin yeniden ele alınmasını zaruri kılmaktadır.

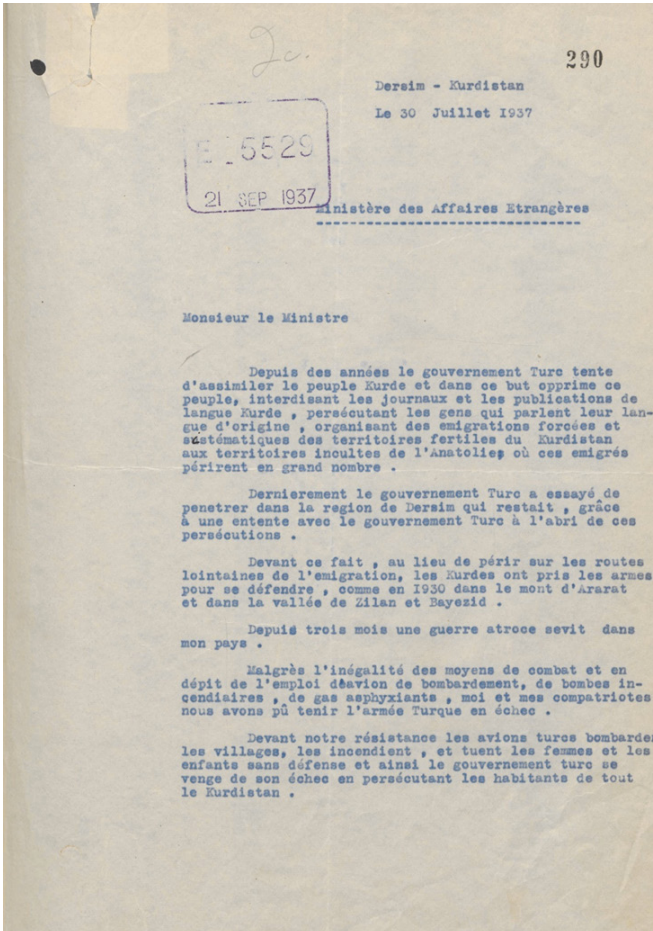
Kaynaklar/References

- Arabacı, Caner. "Dersim Olayı, Bir Jakobenzizm Faciası Mı?", *Medeniyet Ve Toplum*. 1/2 (2017), 33-103.
- Arslan, Ayşegül vd. "Dersim 1937-1938: Yarım Yüzyıl Sonra", *Nokta Dergisi*, 5/25 (1987), 12-23.
- Bulut, Faik. *Dersim Raporları*. İstanbul: Evrensel Basın-Yayın, 2013.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon:03-10, Kutu: 111, Gömlek: 745, Sıra: 20
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kutu: 111-Gömlek: 745 Sıra: 20, Belge No: 6
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon: 030-10/ Kutu: 113, Gömlek: 779, Sıra: 11
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon: 030-10, Kutu: 113, Gömlek: 779, Sıra: 11
- Çağlayan, İhsan Sabri. *Anılarım*. İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1990.
- Çem, Munzur. *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği*. İstanbul: Vate Yayınları, 2011.
- Çiya, Sait. *Dersim Yazıları*, İstanbul: Tij Yayınları, 1998.
- Dersimi, Mehmet Nuri. *Dersim'e Ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*. Haz. Mehmet Bayrak, Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1992.
- Dersimi, Mehmet Nuri. *Kürdistan Tarihinde Dersim*. Halep: Ani Matbaası, 1952.
- Erdem, Özgür. *Dersim Yalanları Ve Gerçekler: 38 Yalan 38 Gerçek*. İstanbul: İleri Yayınları, 2014.
- Kareri Mehmet Efendi. *Yazılmayan Tarih Ve Anılarım*. İstanbul: Kalan Yayınları, 2016.
- Kaya, Ali. *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*. İstanbul: Demos Yayınları, 2010.

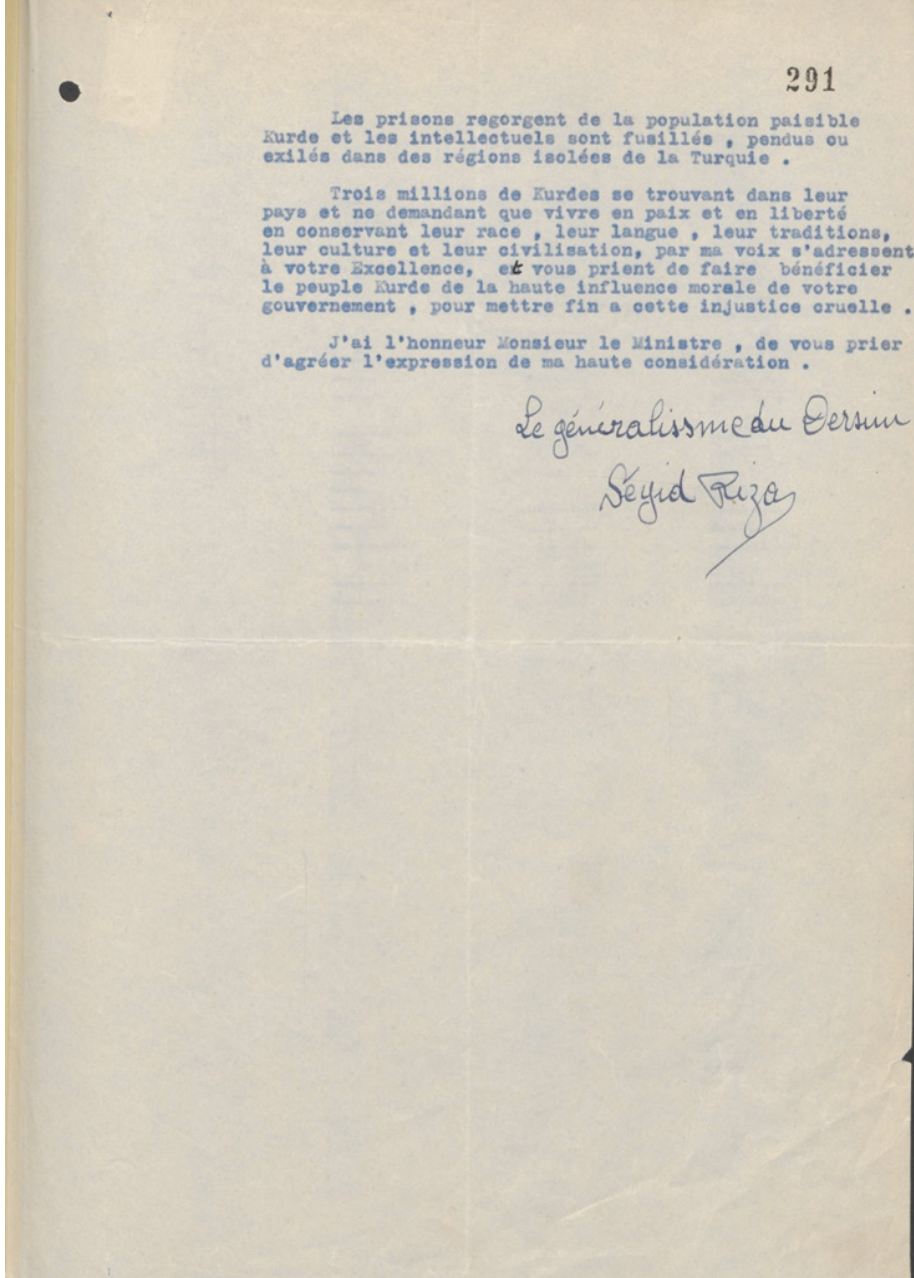
- Kızıldağ Soileau, Dilek. "Belgelerdeki Mi, Belleklerdeki Mi: Hangi Seyid Rıza?", *Kebikeç*. 36 (2013), 7-36.
- Kızıldağ Soileau, Dilek. "Koçgirili Alişer Efendi", *Kürt Tarihi Ve Siyasetinden Portreler*. Der.: Yalçın Çakmak - Tuncay Şur. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Meydan, Sinan. *El-Cevap*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2017.
- National Archives, Foreign Office, 340/40/37
- National Archives, Foreign Office, 371/20864/E5529
- Öz, Baki. *Dersim Olayı*. İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Özakıncı, Cengiz. "Dersim Dersi", *Bütün Dünya Dergisi*, 1 (2010), 45-72.
- Yeşiltuna, Serap (2015a). *Devletin Dersim Arşivi*, İstanbul: İleri Yayınları.
- Yeşiltuna, Serap (2015b). *Cumhurbaşkanlığı Dersim Arşivi*, İstanbul: İleri Yayınları.
- Yıldırım, Mehmet. "Hangi Seyit Rıza". *Kürt Tarihi Ve Siyasetinden Portreler*. Der.: Yalçın Çakmak - Tuncay Şur. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Zelyut, Rıza. *Yeni Arşiv Belgeleriyle Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza Gerçeği*, Ankara: Kripto Yayınları, 2014.

Ekler/Appendices

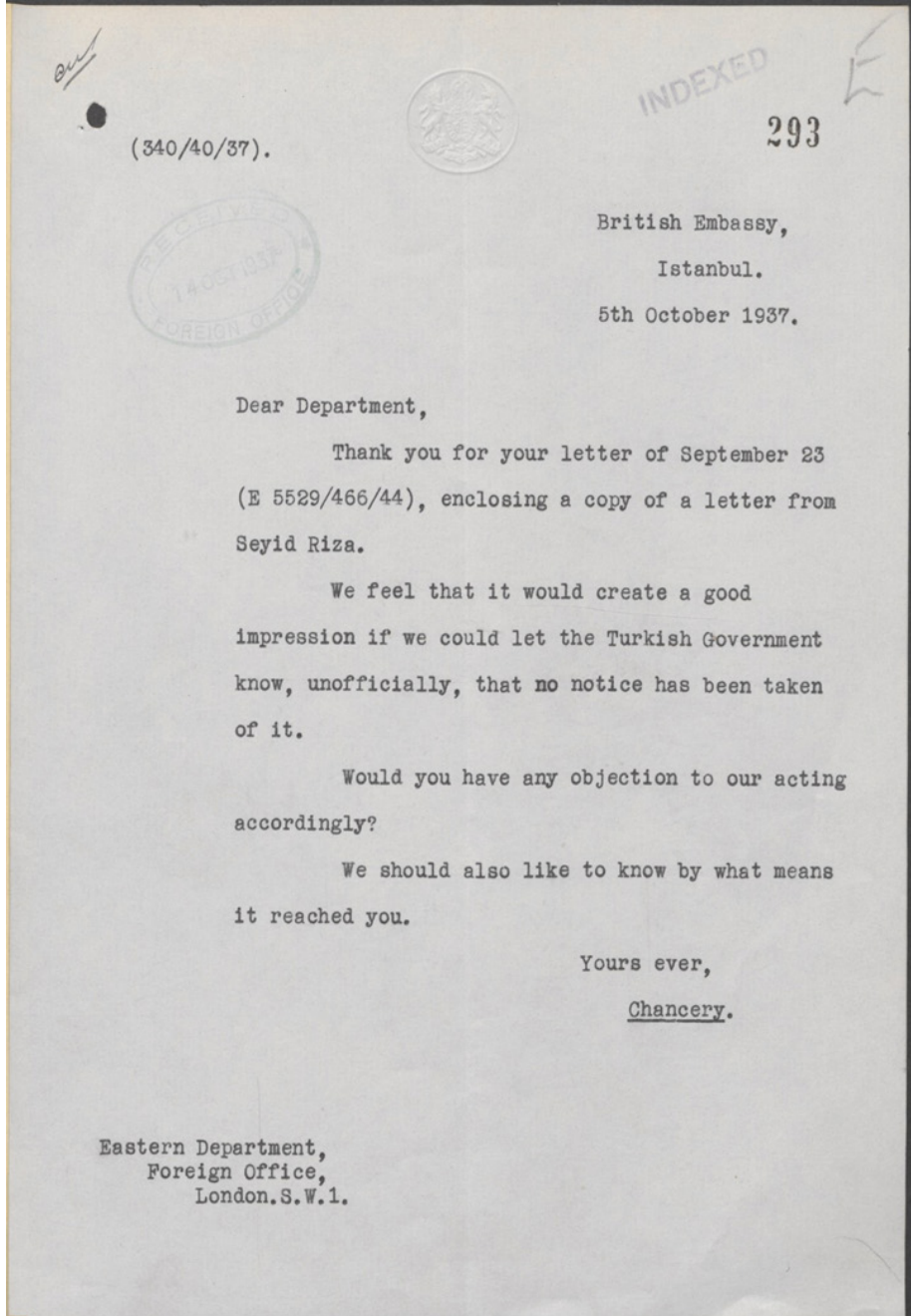
Ek 1: Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığına gönderilen 30 Temmuz 1937 tarihli ve Seyid Rıza imzalı mektubun ilk sayfası (National Archives, Foreign Office, 371/20864/E5529)

Ek 2: Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığına gönderilen 30 Temmuz 1937 tarihli ve Seyid Rıza imzalı mektubun ilk sayfası (National Archives, Foreign Office 371/20864/E5529)

Ek 3: Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığından İstanbul Birleşik Krallık Büyükelçiliğine gönderilen 5 Ekim 1937 tarihli resmi yazı (National Archives, Foreign Office 340/40/37).

Ek 4: Seyit Rıza imzalı Milletler Cemiyeti'ne gönderilen mektup hakkında Şükrü Kaya'nın yorumu. Şükrü Kaya, bu metnin Seyit Rıza tarafından yazılmadığını Bedirhanilerin işi olabileceğini tahmin ediyor. (BCA, Fon: 030-10/ Kutu: 111, Gömlek: 745, Sıra: 20).

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü

Sayı : .....
Hizmet : 4157
Görev : .....

Bağvekelet yüksek makamına

18 10 1937
Milletler Cemiyetine mura-
caatlıca dair

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Milletler Cemiyeti nezdindeki Asalet Delegationinden alın-
mış olan 29 Eylül 1937 tarihli ve 1497/940/16 numaralı bir tahri-
ratte :

Derebin Başkumandanı Seyit Rıza imkânıyla Suriye'de Dere-
cikli Mustafa Yusuf isminde biri tarafından Milletler Cemiyeti
Umumi Müdürlüğüne bir mektup gönderildiği ve fakat buna ehemmi-
yet verilmediği gibi bir muameleye de tabi tutulduğundan bahis
Hariciye vekâletinden alınan 12/10/1937 gün ve 4936 D. N. 10 Şu-
be 20086/3179 sayılı yazılarına bağlı gönderilmiş olan mekûr
mektup sureti ile ilişik olarak sunulmuştur . Mektûbun Seyit Rıza'ya
aidiyeti hususunda kanaat dahil olancağ, ancak Seyit Rıza imza-
sını taşıyan mektûbun cemaate bulunan Bedirhaniler tarafından
tasarı edilerek gönderildiği şüphesi uyandırmaktadır . Keyfiyetin
tahrik edilmekte olduğunu saygılarımızla arz ederiz .

Dahiliye Vekili

Şükrü Kaya
20-10-1937

Cemal Bey
27.11.1937

030	10			441	745	20
-----	----	--	--	-----	-----	----

Kazık yazılarak diğer all idareye tahsis olun ve veyahut yazılmasın.

12.10.37 6948 (1)

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

3

Ek 5: Seyit Rıza imzalı Milletler Cemiyeti'ne gönderilen mektubun sureti. Tarih: 8/11/1937 (BCA, Fon: 030-10/ Kutu: 111, Gömlek: 745, Sıra: 20).

(Suret) 30 Temmuz 1937

Uluslar Kurumu Dersin-Kürdistan

Bay Genel Sekreter

Türkiye hükümeti senelerdenberi Kürd kavmini temsile uğraşmakta ve bu uğurda bu kavme zulmü tasdik yapmakta,Kürd dilile gazete ve mecmuayı neş eylesenkte,kendi dilleriyle konuşan kimselere içkencede bulunmakta, Kürdistan'ın mümbit arazilerinden Anadolu'nun gayri menru yerlerine sebze ve sistenli tahoipler tertip ederek muhacirler oralarında büyük kitlelerle telef olmaktadırlar .

ahiren Türkiye hükümeti,Dersin'in Türkiye hükümetiyle mevud bir itilaf sayesinde bu zulümlerden nasum kalmış olan havalisine mü'lül ve müfus etmeğe kalkışmıştır . Bu hal karşısında Kürdler uzak muhaceret yollarında helâk olmaksızın 1930 da olduğu gibi,ararat dağıyla Zilâm ve Bayazit yay lalarında müdafai nefis için silâha sarıldılar . Üç aydanberi mesleke- timde merhûmetince bir harp hüküm sürüyor . Mücadele vesâfâsinin ânuksân liğine, ve bombaların tayyarelerimin, yağın bombalarımın,Boğucu gasla- rın istisaline rağmen ben ve Yarıdağların Türkiye ordusunu âdemi muvaf- fakkiyet-âc bırakmağa muktedir olâuk. mukavenetimin karşısında Türkiye Tayyareleri,Köyleri bombaların etmekte, müdafaaasıs kâdamları ve çocuk- ları öldürmekte ve böylece Türkiye hükümeti bütün Kürdistan ahalisine içkence yaparak muvaffakiyetsizliğinin acısını çakarmaktadır .

Hapishaneler sakın kürd ahaliyle dolmaktadır ve münevverler kurşuna di- zilmekte, asılmakta ve yağıt Türkiye'min tova yerlerine nefis ve teb'id edilmektedirler .

Üç Milyon Kürd kendi yurdlarında bulunuyorlar ve evklarını, Dillerini , ananelerini, horelerini ve meskeniyetlerini muhafazeten sakınmaya ve his- riyet içinde yaşamaktan başka bir şey istemiyorlar . Bazın lihtanala Ekr alâmanıza müvacaat ederek, müessesenizin yüksek müfuz mecmuîyeminde Kürd Milletinin istifate ettirilmesini vebu salıma hakozlakâ bir ni- hayet verilmesini sizden niyas ediyorlar .

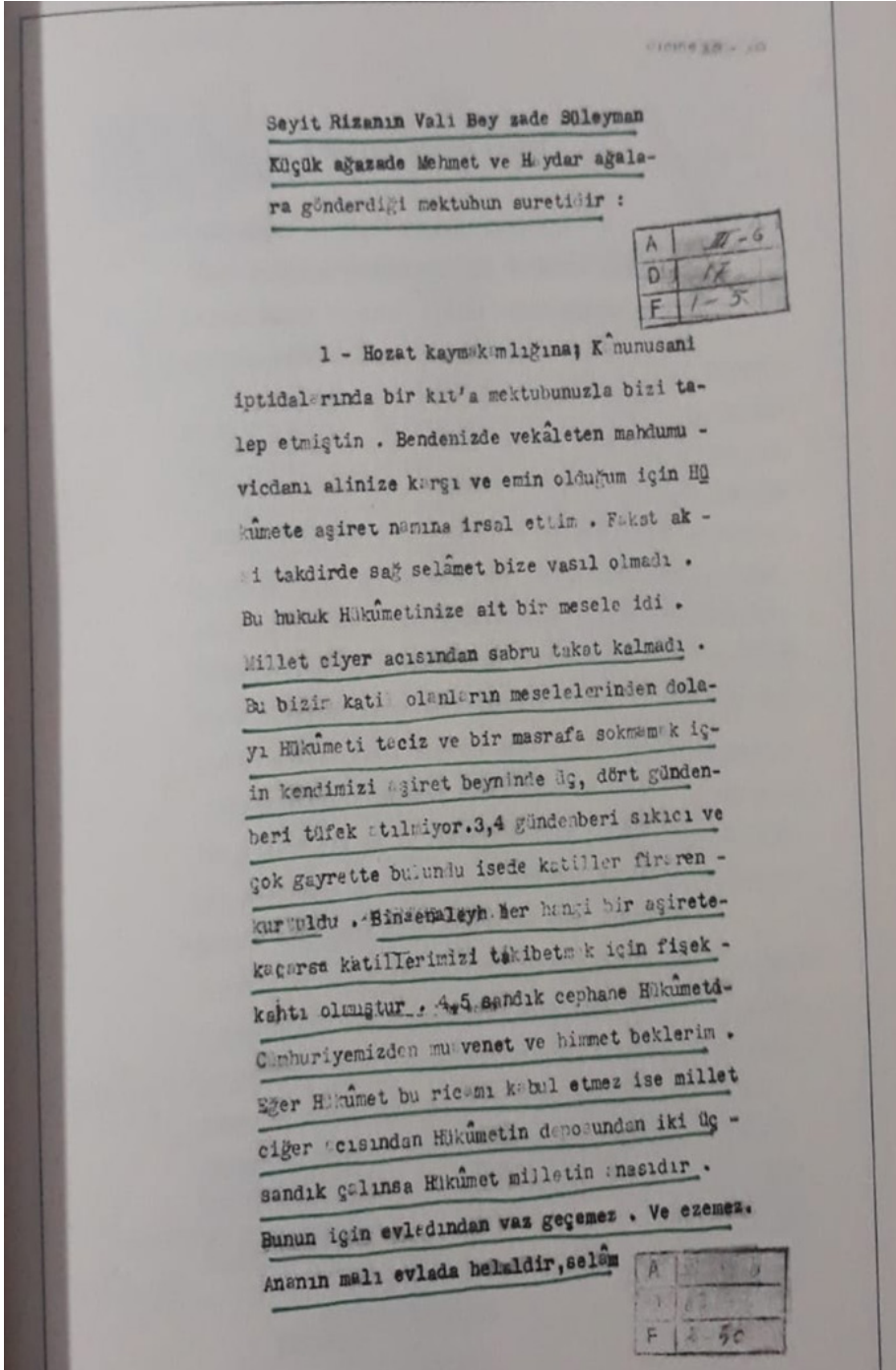
Bay Genel Sekreter, yüksek saygılarınıza ifadenizi kabul buyurmuşa âile- gile şereflesizim . (Dersin Başkumandanı)

Seyit Rıza

030 10 111 745 206

Ek 6: Seyit Rıza'nın Hozat Kaymakamlığına gönderdiği mektup. (Yeşiltuna, 2015a, 43).

Ek 7: Seyit Rıza'nın 1937 yılında Elazığ'da devlet görevlileriyle görüşmesi hakkında raporun ilk sayfası (BCA, Fon: 030-10/ Kutu: 111, Gömlek: 779, Sıra: 11).

Tunceli Veli ve k.lığı tarafından alınan 363/2957 sayılı

Kırsal İktisadiyat Bakanlığı

1 - Yukarı Abbas Uşağı ileri geleni Seyit Rızanın gelip hükümeti hakkında ettiğini 1/8/36 ve 625 sayılı günlük raporda arz ettiğinden Uş şifalıları Sin Meydanı Uş kilometre şifalında yeni yaptırıldığı evde oturdu bu evde; Tunceli kamuunun teftişini uğruna itiraz edilmiş bulunan teftişlere ilâzeten Horatın Sin Meydanı telefon hattı çekil - dikten ve Sinde askeri karavane 27 / 7 /36 da Teftiş ajansından sonra 31 / 7 /36 Cuma Hüsula gılcık Mükürte dehalet ettiğidir. Horatın sonra 1/8/36 Cumartesi günü Elazığa geldi. 3 /8/36 Pazartesi günü kendisini kabul ettikten sonra Elazığa naklettiği ve Tunceli vilâyet - yet teftişleri ve bu teftişlerin Hüsula şifalılarıyla görüşme. Kısacası bulundığı günlerde Bekk evi, istasyon, me, karavane fabrikaları ve sair gibi beldem ve umumî tesisleri halinden birinin dehaletine gılcık gılcık.

2 - Kendisini kabul ettiğın evrede devletimizin ve vilâyetimizin teftişleri, idare tesisleri gelipme çekil ve gayeleri nakleatifi - zin teftişleri ve yukarıdaki hususunda büyüklerimizin yukarı karavanelerinin ve muvaffakiyetleriyle referanslarını anlatmış ve Tunceli vilâyetini halinden kısıtlanma diğer vilâyetler halinden dehalet ve dehalet gılcık derecelere gılcık için büyüklerimizin aldığın emelleri açıkladığı ve bu emelleri her ne bahasına olursa olsun yerine getirmek üzere ve am - nini de anlattı. Bu bahandan kayıtlara işi safha olarak kendisine tevri ettin. Düşün öncesinden nakleatifi geldiği zaman Türk ordusuyla birlikte sedit bir Türk gılcık olarak gelipme olduğunu haberlediğimizi ve düşen evrede nakleatifi gılcık sonra Türk düşmanlarının sedit - rine kapılarak Türk devlet ve hükümetine emiyet vereyecek durumda karga ve mek durduğuna de açıkladığı. Türk ordusuyla Türk vatanına - müdâde ederken ki s yokes Türk devletinden uzak yaşadığı günlerde ki dehalet uşu gılcık oldu. Ayşe halkın Türk ordusuyla birlik - te Türk vatanına düşmana karşı müdâde ederken her türlü hüsula tesisleri - ne ve yokes tesislerine rağmen kalg istihkâtiyle yaşadığını ve bununla beraber hükümete karşı sedit hüsula ve mek olma, istihkâti, ken - di aleyhinde yokes itiraz ve yokes düşmanlarla teftişle hükümetin kendisinden gılcık etmedi üzerine kalg karar ve baharilere karşı en -

030 10

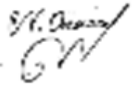
Ek 8: Seyit Rıza'nın 1937 yılında Elazığ'da devlet görevlileriyle görüşmesi hakkında raporun ikinci sayfası. (BCA, Fon: 030-10/ Kutu: 113, Gömlek: 779, Sıra: 11).

-2-

niyet göstermesi vakiyetinde kaldığına ilişkin bir ifade ile iddia etmiştir . Devletin bu gün hakkında gösterdiği gıfakta beklenen takdir etliğini öher Ömrünü devletin arzularına uygun bir şekilde hareketle geçireceğini de tekrar etmiştir . Yalnız ağılının katilleri olan Kargenilerinin vaktile kan öfyesi olarak Sin köyünden kendisine vermiş oldukları arzusunun gıfakı tekmil olarak kendisinde tutulmasını tesini arzusuna bilvesate göstermiştir . Kendisine bu bepta hiç bir vest yapılmıştır . Fakat bu meselelerin tarafını nazım edecek şekilde hal strekte müşahid olmalıdır . Bu arzuyu dikkate tetkikat yapılmıştır .

3 - Kısaca arzunda devletçe büyük berekkl ve kudret gösterilmiş olduğunu izlen ve kanaat getirilmiş olduğu hal ve ifadesinden anlaşılabilen Seyit Rıza; dört gün Elazığda kaldıktan sonra Hozate evdet stığı ve Hozate bir gün kaldıktan sonra köyüne gıfak ömrüne balun olduğu arzuların .

Aali gıfıdır .

030	10						
-----	----	--	--	--	--	--	--